

III. TÖRTÉNELEM

A CSANÁD MEGYEI MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSOK XX. SZÁZAD ELEJI HELYZETÉRŐL ÉS MOZGALMÁRÓL

Írta: GOROG JÓZSEF

I.

Az 1961-ben megjelent dolgozatomban Csanád megye mezőgazdasági munkásainak helyzetével és az 1906. év nyarán lezajlott mozgalmával foglalkoztam. Abból indultam ki, hogy a megye lakosságának 77⁰/₀-a élt földművelésből. Részletes kimutatásokat közöltem a birtokok megoszlásáról az egyes kategóriák között, összehasonlítva a Békés megyei és az országos adatokkal. Vizsgálódásaim fő célja azoknak az okoknak a kiderítése volt, amelyek Csanád megyét a századfordulón lezajlott mozgalmak egyik fészkevé tették, éppen ezért dolgozatomban a mezőgazdasági munkások és szegényparasztek helyzetének bemutatásán volt a hangsúly és ezen keresztül jutottam el a mozgalmak tárgyalásához. A helyzetről alkotott képet újabb kutatásaim során előkerült adatok még teljesebbé teszik. Éppen ezért korábbi adataimhoz néhány kiegészítést teszek, majd rátérek az 1906—1907. évi mozgalmak további tárgyalására és azok értékelésére. Különösen a dohánykertészek helyzete és a ledolgozási rendszer szempontjából kívánom az eddigieket kiegészíteni.

Előző dolgozatomban többek között foglalkoztam a dohánykertészek — mint az egyik fontos munkásréteg — helyzetével. Igen érdekes jelenség, hogy nemcsak olyan mezőgazdasági munkások szerződtek le dohánykertésznek, akiknek már egyáltalán nincs földjük és igájuk, hanem olyanok is, akik még némi igaerővel rendelkeztek. Ezek lovaikkal együtt szerződtek le, de legtöbbször már nem rendelkezett más vagyonnal, hiszen éppen úgy az uradalomban lakott, mint az ígás állattal nem rendelkező kertészek. Ilyen esetben a lovas és gyalogos kertészek száma egyenlő. A birtokosok a lovas kertészeknek is előkészítették a földet a palántáláshoz, a többi ígás munkát (melegágyakba trágyahordás, vízfordás, a zöld dohány beszállítása a szárítóba, és néhol a száraz dohány szállítása a vasútra vagy a beváltóhoz) az egész területen a kertészeknek kellett elvégezni. Ezért a munkáért külön juttatásokat kaptak. Urbán Péter kunágotai birtokos pl. tizenegy lovas kertésznek az ígás munkáért személyenként 1 hold herét ad, amiért viszont a gyalogosok holdanként 30 koronát fizetnek. Vajda Lajos birtokos, aki 1905-ben 35 kertészt fogadott fel, a lovas kertészeknek a lovakkal végzett munka díjazása fejében 3 kishold

*E dolgozat előzménye — Adatok a Csanád megyei mezőgazdasági munkások helyzetéhez és mozgalmaihoz a XX. század elején — Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1961. 101—32.

feles kukoricaföldet ad, de azt a kertészeknek kell szántani, vetni és birtokos részét saját lovaikkal behordani [1]. Gyakori eset az is, hogy ha a fenti igás munkákat a birtokos állataival végzik el, a kertésznek azt is külön meg kell fizetnie. Kovács Gábor apácai birtokos kertésze ezért 45 koronát, Horváth Ferenc mezőkovácsházi birtokos kertészei 40—40 koronát, Róth János kunágctai birtokos kertészei 22, 26, illetve 30 koronát fizetnek, aszerint, hogy 5, 6 vagy 7 hold dohányt művelnek. Kirják József apácai birtokos 50% részesedésért adja ki a dohány művelését, de az általa teljesített igás munkák díja fejében 8%-ot levon a kertészek jövedelméből [2].

Elterjedt szokás volt, hogy a dohánykertészek a különböző földjuttatásokat nem részből, hanem pénzért kapták. A birtokosok általában búza-, kukorica- és veteményföldet adnak a kertészeknek; ennek bére különböző mértékű a megye területén. Tizenegy kunágctai kertész 1 kishold bevetett búzaföldért 68 koronát, Horváth Ferenc mezőkovácsházi birtokos kertészei 60 koronát fizetnek. Egy kishold búzaföld bére Mezőkovácsházán 50 korona, Dombegyházán 40 korona, Kunágotán 36—40 korona [3].

A lovas kertészek szántatlanul kapják a földet, sőt sok esetben a már említett külön „díjért” a gyalogos kertészek földjét is tartoznak felszántani. A földjuttatásokért fizetendő bér mértékét az egész megyére vonatkozóan a következőkben határozhatjuk meg: búzaföld 60 korona, kukoricaföld 40 korona (mindkettő kisholdban értendő), veteményföld 100 négyszögölenként 5 korona [4]. A kukoricaszárat általában csak azok kapták meg, akiknek lovuk vagy tehénük volt, de a tehentartást csak a legritkább esetben engedélyezték a birtokosok, és akkor is magas összeget (30 koronát) kértek érte [5].

A birtokosok kötelezték a kertészeket családtagjaikkal együtt különböző szakmány- és napszámmunkák elvégzésére, a legtöbb esetben előre meghatározott bérért. 1905-ben pl. 1 hold cukorrépát 6—8 koronáért, 1 hold cirkot 10—12 koronáért kellett felszedni, a kikötött napszám pedig a következő volt: áprilisban 60, májusban 70, júniusban 80—90, a nyár folyamán később 100, 120 fillér [6] vagy május 15-től július 1-ig 1 korona, hordásra 2 korona, utána augusztusban 120 fillér, szeptemberben, októberben 1 korona, november 1-től május 15-ig 80 fillér [7]. Ezek a napszámok elállítás nélkül értendőek. Ha ezeket az összegeket összevetjük a hivatalos bérstatisztikákkal, azt látjuk, hogy — az 1906-os évet kivéve — lényegesen alacsonyabb bért kötöttek ki, mint a szabad napszám volt. A lovas kertészek a fentiek felül még kötelesek voltak a földbirtokosnak bármikor fuvarozni előre meghatározott fuvardíj ellenében [8].

Annak bizonyítására, hogy milyen jelentős számban vannak dohánykertészek a megyében, néhány adatot közlök: 1894-ben 2190 kat. holdon, 1901—1905-ben pedig évenként átlag 5456 kat. holdon termeltek dohányt Csanád megyében [9], ami az ország dohánytermelési területének mintegy $\frac{1}{8}$ részét tette ki. Ha figyelembe vesszük, hogy egy család általában 2—4 hold dohányt művelt, hozzávetőleges számítások szerint mintegy 1500—1800 család foglalkozott dohánytermesztéssel. Legnagyobb részük szerződött kertész, tehát mezőgazdasági munkás volt.

A mezőgazdasági munkások és az időszaki bér munkára kényszerülő szegényparasztok helyzetével kapcsolatban még egy problémát kell megvizsgálni: a ledolgozás rendszerét. MÉREI GYULA egyik tanulmányában megállapítja, hogy a nagybirtok kapitalizálódásával a ledolgozási rendszer első formája — amikor az igával rendelkező szegényparaszt különböző szolgáltatások fejében

földművelést vállal részért — a XIX. század végén nagyrészt eltűnően van [10], mivel a rossz gazdasági felszereléssel gyengén művelt föld nem biztosít elég jövedelmet, másrészt a kisparasztk elszegényedése miatt — igaerő hiányában — nem is képes a föld ily módon történő művelésére, ezért inkább házi művelés alá vonják a földeket vagy kapitalista bérleti rendszer alakul ki, amikor inkább a nagyobb gazdasági erővel rendelkező birtokosok kapartják meg a bérleteket is.

A föld legnagyobb része — a 20 025 kat. hold haszonbéres kivételével — Csanád megyében is a birtokos vagy haszonélvező művelése alatt áll. Ez egyrészt azt eredményezte, hogy a földdel nem rendelkező mezőgazdasági munkások és a megélhetéshez elégtelen földdel bíró szegényparasztk egyedüli lehetősége a bér munka maradt, másrészt a munka iránti igény is fokozódott. A birtokos viszont arra törekedett, hogy minél olcsóbban műveltesse földjét. Ennek egyik módja, hogy a cselédekkel is végeztetnek mezei munkát, egyes helyeken még az aratást is. Erre számos adat található közvetve az aratási szerződésekben; sok helyen kötelezik az aratót annak a gabonának a behordására is, amelyiket a cselédekkel arattattak le. A század elején már ritkán fordul elő, hogy ingyen munkát követelnének a leszerződött mezőgazdasági munkásoktól, de azért erre is van adat. Példaként csak egyet említsünk meg. Hász Antal tótbánhegyesi (Nagybánhegyes) birtokos 1906-ban leszerződötetett 36 aratójától 2—2 napi munkát követel ingyen a rész behordásáért, csépléséért és szállításáért, és ezt még akkor is kötelesek ledolgozni, ha rossz termés esetén pénzért végzik az aratást [11]. A fentieknél sokkal fontosabb munkaerő-szerzési lehetőség a mezőgazdasági munkások megélhetése szempontjából oly fontos munkához, az aratáshoz kapcsolt különböző kikötések, vagyis hogy az aratók csak úgy kaphatják meg ezt a fontos részes munkát, ha hajlandók más munkát is vállalni. Ennek leggyakoribb formái: cukorrépa, kukorica és cirok részes műveltetése és napszámra való kötelezés olyan bér mellett, amelyet télen állapítanak meg, amikor még nem lehet látni a várható kereseti lehetőségeket. Természetesen ezt a bért olyan alacsonyan szabják meg, hogy a szerződötött birtokos véletlenül se károsodjék. Hogy a munkásoknak milyen terhet jelentettek ezek a kikötések, arra csak néhány adatot vegyünk szemügyre. A munkások kötelesek voltak általában 3—4 hold, néha ennél több kapásnövényt művelni leginkább harmadából, de néhány helyen negyedéből. Csanádapáca környékén pl. a negyedes kukoricaművelés dívik és a szárból még így sem kapnak részt [12]. A kukorica és a cukorrépa művelése munkagényességénél fogva — általában háromszor kellett kapálni és negyedszer feltölteni, a répát egyelni, tisztítani és elszállítani, a kukoricaszárat, amiből részt sem kaptak, be is kellett hordani — szinte kora tavasztól késő ősziig lekötötte a munkást. (Egyes becslések szerint egy hold cukorrépát 13 ember tud ki egyelni egy nap alatt) [13]. Ugyanakkor a munkás keresete teljesen a terméstől függ, éppen ezért a rossz gazdasági évben éppen csak a minimumot tudta megkeresni. Erre utal két panasz is. 1905-ben Csanád megyében rendkívül rossz termés volt. Thomka Pál kaszaperi birtokos 13 aratója pl., mivel kukorica egyáltalán nem termett, nem volt hajlandó a birtokos részére levágni a szárat, mert abból részt nem is kaptak. Székely Mihály csanádapácai birtokos munkásai azt kérik, hogy a rossz termésre való tekintettel a negyedéből felvállalt kukoricát harmadából kapják meg a szárral együtt [14]. Az már csak természetes, hogy az előbbieket 2—2 napi elzárásra ítélték, és költségükre nap számossal vágatták le a szárat és az utóbbi kérést is elutasították. Természe-

tesen e munkának a kiuzsorázó jellege nemcsak rossz termés esetében mutatkozott meg.

A munkaerő biztosításának és kizsákmányolásának további módja az aratásra vagy dohányművelésre szerződött munkások kötelezése, hogy a legfontosabb mezőgazdasági munkák idején előre megállapított napszám fejében dolgozzanak a birtokos részére. Ezt a formát az ország más területein is megtalálhatjuk. A Dunántúlon pl. a jegenyépusztai Bezeredj-birtok aratói a behordásnál egy-egy napot ingyen, a többi napokon pedig a férfiak 1 koronáért, a kettőzők 30 krajcárért voltak kötelesek dolgozni, gróf Csekonics Endre enyingi uradalmának aratói pedig „tartoznak a nagy vadászat alkalmával 3 napot a folyó napszámber mellett leszolgálni, úgyszintén kötelezik magukat egész éven a szokásos napszámber mellett napszámba járni” [15]. Miért volt ez rossz a munkás számára, hiszen így legalább állandó munkához jutott, ami nem lényegtelen, mert még Csanád megyében is nagy tartaléksereg állt a birtokosok rendelkezésére annak ellenére, hogy fokozódott a munkaerő iránti kereslet — tehetnénk fel a kérdést. Az igaz, hogy így munkához jutottak a mezőgazdasági proletárok, csak a kérdés helyes megvilágításához össze kell hasonlítanunk a szerződésekben előírt kötött napszámot a szabad napszámmal. Csak a férfi napszámokat vegyük egy évben:

Férfi napszám Csanád megyében 1906-ban:

Tavaszi		Nyári		Őszi		Téli		Átlag
Ellátással	Ellátás nélkül.	E.	E. n.	E.	E. n.	E.	E. n.	
103	134	313	380	205	251	97	143	203

Ez a táblázat természetesen a hivatalos statisztikai kimutatások alapján mutatja be a szabad napszámberéket, amelyekből le kell számítani a túlzásokat, de még így is lényeges különbségek mutatkoznak a fenti szabad napszám és a szerződésekben megállapított kötött napszám között. Lássunk erre néhány példát. A kunágotai Nágel-birtokon május 15-től július 1-ig 1 korona, a hordásra júliusban 2 korona, augusztusban 120 fillér a napszám [16]. Egy másik szerződés szerint áprilisban 60 fillér, májusban 70, júniusban 80 és később 100 fillér napszámért kötelesek dolgozni az aratók [17]. Ezek a napszámberék élelmezés nélkül értendők. Cséplésért — mint már említettem — a megyében általában a szerződésekben 140–160 fillér napszámot kötöttek ki élelmezés mellett. Micsoda különbség van a 313, illetve 380 filléres nyári szabad napszám és az itt felsorolt, ugyanezre az időszakra eső kötött napszám között — hangsúlyozom — még ha e hivatalos kimutatás túlzásait leszámítjuk is! A fentiekből azt hiszem nem nehéz megérteni az előre kikötött napszám kiuzsorázó jellegét.

Még egy fontos réteg helyzetével kellene foglalkozni, de az adatok hiányos volta csak kevés lehetőséget nyújt erre. Csanád megyében az 1900. évi népszámlálás szerint 16 461 cseléd él [18]. A cselédek legnagyobb számban

a mezőhegyesi uradalomban dolgoznak. Helyzetük pontos felderítéséhez további kutatások szükségesek. Az eddig összegyűjtött néhány adat is némi fényt vet azonban helyzetükre. Sorozatosak a megyében azok a panaszok, amelyek a cselédek teljes kiszolgáltatottságát mutatják és még a testi fenyegetés sem ritka dolog. Baranyi György béres pl. azért emel panaszt Istók János mezőkovács-házi birtokos ellen, mert őt minden ok nélkül üti-veri, és még rendes élelmezését sem biztosítja. Víztelki Antal kisbéres megszökött Poncsik Mihály csanádapácai birtokostól, mert ez éjjel-nappal dolgoztatta és még enni sem adott neki rendesen. Szabó Balázs is azért akarja otthagyni Flok Márton nevű gazdáját, mert minden ok nélkül megverte [19]. Elképzelhetjük, mennyire igazuk volt ezeknek a cselédeknek, ha még a főszolgabíró is helybenhagyta a panaszokat, és mindhárom esetben utasította a gazdát a panasz orvoslására.

Az éves cselédek bérére egyik jellemző példa: Pogonyi Mátyás kaszaperi béres évi bére 1905-ben a következő volt: 70 korona készpénz, 11 köből búza, 4 köből árpa, 30 kg szalonna, 24 kg só, egy kishold kukoricaföld, 100 négyszögöl veteményes föld. Ez a bér nem mutat lényeges eltérést az országos átlagtól. A későbbi időben sem változik a cselédek bére lényegesen annak ellenére, hogy az árak jelentősen emelkedtek. 1912-ben az éves cseléd járandósága a kaszaperi Desseffy majorban: 100 korona készpénz, 12 köből búza, 4 köből árpa, 40 kg szalonna, 24 kg só, 1100 négyszögöl kukoricaföld, 200 négyszögöl veteményes föld [20].

E néhány példából is megállapítható, hogy a cselédek helyzete még súlyosabb volt a mezőgazdasági munkásokénál, hiszen ők még személyileg is szinte teljesen kiszolgáltatottak voltak.

II.

Csanád megyében a mezőgazdasági munkásmozgalomnak jelentős hagyományai vannak. A XIX. század végén lezajlott mozgalmi eseményeknek is színtere volt a Viharsaroknak e része. A XX. század elején 1906-ban csaknem az egész megyére kiterjedt a mozgalom és egyes helyeken — Kunágótán és Nagylakon — a szervezettség bizonyos jeleit is felfedezhetjük. A mozgalom júliusban, az aratás idején volt a legerősebb [21].

Az 1906. évi nyári nagy mozgalmak után az őszi betakarítás ideje már csendes volt. Csak ipari munkásmozgalmakról tudunk. Ilyen volt pl. a mezőhegyesi ménesbirtok építőmunkásainak sztrájkja, akiktől $\frac{1}{2}$ órai ingyenmunkát követeltek és erre nem voltak hajlandók. Tehát védekező mozgalomról van szó. Más jellegű volt a makói szabóságok harca, akik 25%-os béremelésért léptek sztrájkba [22]. A mezőgazdasági munkások ugyanakkor az ország minden táján kerületi értekezletekre gyűltek össze, hogy egységes munkabér-tervezetet és munkaszervezés-tervezetet hozzanak létre, amelyeket elfogadva egységesen léphetnek fel. E kerületi értekezleteket a Földmunkások Országos Szövetsége hívta össze és a programjukat is az adta meg. Az Országos Szövetség 1906. január 7-én jött létre az SZDP kezdeményezésére és negyedévi fennállás után, a párt szervező tevékenységének gyengesége ellenére is 212 helyi csoport jött létre, amelyeknek 20 146 tagja volt. Csanád megyében Makón, Földeákon, Nagymajláton, Lelén, Kunágótán működött ilyen helyi csoport [23]. Bár a rendőrségi nyilvántartásban a kunágótai csoport nem sze-

repel, de az 1906 tavaszán és nyarán lezajlott mozgalmak azt mutatják, hogy a földmunkásoknak itt is működött szervezete [24].

A Csanád megyei földmunkások a november 11-én Orosházán tartott értekezleten vettek részt, ahol 41 község 82 küldöttel képviseltette magát. Közük voltak Ambrózfalva, Földeák, Kunágota, Lele, Makó, Magyarbánhegyes, Nagylak, Nagymajlát, Pitvaros, Tótbánhegyes (Nagybánhegyes) Csanád megyei községek küldöttei is [25], tehát az említett helyi szervezeteken kívül az év folyamán még újabbak jöttek létre. A központ által megfogalmazott és a kerületi értekezleteknek elfogadásra ajánlott határozati javaslat megállapítja, hogy a bérek — és különösen az aratórész — állandóan csökkennek. A bérek javításáért folytatott harcot az eddigi módszerekkel — tehát a sztrájkokkal — azonban nem tartja helyesnek, mert az a törvényekbe ütközik és ez felesleges áldozatokat ró a munkásokra. A szerződészegyek helyett jó szerződések kötését tűzi ki célul. E célkitűzés tökéletesen tükrözi az SZDP megalkuvó politikáját ezekben az években. A jó szerződésre példát ad a mezőgazdasági munkásoknak az orosházi értekezlet. E határozati javaslatok, amelyeket az értekezlet is elfogadott, a következő béreket állapítják meg: *Napszám*: december, január, februárban 10 órás munkanapra 2 korona, március, április, májusban 3 korona 12 órás munkaidő mellett, június és augusztus hónapban 16, illetve 14 órás munka után 5 korona, júliusban 16 óra után 7 korona, szeptemberben, októberben, novemberben 3 korona, a munkanap pedig 14 óra.

Az aratásra mind az őszi, mind a tavaszi gabonából $\frac{1}{10}$ részt írt elő a szalmával és polyvával együtt, amelyet a munkaadó haza is szállít, biztosítékul pedig 12 korona készpénzt holdanként. Élelmezésre hetenként és páronként 30 liter búzát, 2 kg szalonnát, 1 liter kását, 1 liter babot, $\frac{1}{2}$ kg sót és naponta $\frac{1}{2}$ kg friss húst írt elő. Vízvel, rendes lakóhellyel a birtokos látja el az aratókat és minden 24 munkás után ad egy sütőasszonyt. A marokverőket a munkások fogadják, de a bér felét a munkaadó fizeti. A cséplést külön szerződésben megállapított bérért végzik. Semmilyen munkát sem tartoznak ingyen végezni.

A *cselédbért* az alábbiakban állapították meg: 8 q búza, 5 q árpa, 6 q rozs, $\frac{1}{2}$ hold föld, lakás (szoba, konyha, kamra), 6 q tűzifa, 360 korona készpénz, 1 sertés és 1 tehéntartás.

A kerületi értekezletek ugyanakkor szervezkedésre szólították fel a mezőgazdasági munkásokat. Felhívták őket, hogy gazdasági szervezetet (Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportját) és szociáldemokrata eszmék alapján álló politikai szervezetet hozzanak létre, tehát lényegében külön választották a gazdasági és politikai harcot, hiszen a Földmunkások Országos Szövetségének csak gazdasági feladatokat szántak és valamilyen más szervezetet képzeltek el, amelyik majd foglalkozik a földmunkások politikai jogainak kivívásával. Ezeket a feladatokat persze egyáltalán nem fogalmazták meg, így nyilvánvaló, hogy a későbbiek folyamán ezen a téren még annyi sem történik, mint a gazdasági feladatok megvalósításának kérdésében. A sajtóról hozott határozat megállapítja, hogy még az erőszak társadalma is felhasználja a sajtót bomladózó vára védelmezése érdekében, azok kezében pedig, akik minden erőszaktól mentes, kizárólag a tudomány alapjaira helyezkedett törekvések harcossai és képviselői, nélkülözhetetlen fegyver a sajtó. Éppen ezért minden szervezett munkás feladata, hogy előfizesse és terjessze a „Világ-szabadság”-ot, a Földmunkások Országos Szövetsége lapját [26]. E határo-

zati javaslatokat az orosházi kerületi értekezlet is egyhangúlag fogadta el. Ez is bizonyítja, hogy a határozati javaslat többé-kevésbé jól foglalta össze a földmunkások napi bérköveteléseit. Ezek a határozati javaslatok viszont azt is bizonyítják, hogy az SZDP vezetői mennyire nem ismerték fel a munkáspárt feladatait a parasztkérdésben.

Még a gazdasági követelések megvalósításáért sem szólítja harcba a mezőgazdasági munkásokat, a szegényparasztok érdekeinek védelméről pedig egy szó sem esett ezeken a kerületi értekezleteken. Az kétségtelen, hogy 1906 nyarán ezekért a gazdasági követelésekért folyt a harc, a spontán követeléseken lényegesen nem is mutat túl a határozat, de a harc továbbfejlesztésének az lett volna a feltétele, hogy a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok legfontosabb érdekeit, a polgári demokratikus forradalom feladatait magába foglaló programot adjon a párt a mozgalom számára. Ezek a határozati javaslatok is magyarázzák, hogy a mozgalmak alkalmával miért nincs komolyabb szerepe az SZDP-nek, hiszen 1906 nyarán harcról és nem erőszakról mentes, kizárólag a tudomány alapjaira helyezkedő tevékenységről volt szó. Az igaz, hogy a mezőgazdasági munkások itt is, mint Dunántúlon „nyugodtan, csendesen viselkedtek, kerültek a fegyveres összetűzést” [27], de azt nem lehet mondani, hogy teljesen erőszakmentes lett volna ez a mozgalom, hiszen a mezőgazdasági munkások sztrájkjal kényszerítették a birtokosokat követeléseik teljesítésére. Ilyen politikának, amelyet az SZDP folytatott, bizonyos mértékű pozitív hatása mellett, csak az lehetett a következménye, ami a „munkarend-bizottságok” által kidolgozott követeléseknek volt, amikor a birtokosok nem bocsátkoztak tárgyalásokba. Bár 1907 elején a Csanádmegyei Gazdasági Egyesület az alispánhoz küldött levelében megállapítja, hogy mivel tartanak a mezőgazdasági munkások újabb megmozdulásaitól a birtokosok, „a méltányosság elvén a legmesszebbmenő engedményeket hajlandók megtenni [28], nem az SZDP békés politikája miatt, hanem a mezőgazdasági proletáriátus megmozdulásai következtében esnek gondolkodóba.

Az SZDP politikája, amely szerint nem sztrájkokat kell szervezni, hanem előnyös szerződések kötésére kell törekedni, 1907 tavaszán hatással volt a mezőgazdasági munkásokra. Ezt bizonyítja, hogy az előző években decemberben és januárban már szinte minden birtokos szerződtetett aratókat, 1907-ben pedig nagyon lassan folyt a szerződések kötése. Február végén pl. az alispán arról értesítette a battonyai főszolgabíró, hogy a megye területén még 1500 munkás van szerződés nélkül [29]. A makói járás főszolgabírója június elején Magyarcsanádra szállt ki, mert „a féktelen izgatás következtében” a munkások nem akartak szerződni az aratásra. Persze nem arról volt szó, hogy egyáltalán nem akartak szerződni, hanem jobb feltételeket igyekeztek kicsikarni, és a birtokosokat a várakozással akarták erre rábírn. A főszolgabíró kihágási eljárást akart foganatosítani, de mivel fellépése következtében 8–10 birtokosnál 30–40 munkás leszerződött, az izgatott hangulat miatt lemondott az eljárás foganatosításáról [30]. A szerződés kötéstől való tartózkodás méreteit és az uralkodó osztályok félelmét az újabb megmozdulásoktól elárulja egy, a makói függetlenségi és 48-as párti lapban megjelent hír: „Az országban mindenütt szervezkednek a gazdasági munkások, hogy a mezei gazdákkal felvegyék a harcot. Az előző években csak itt-ott tört ki az aratómunkások elégedetlensége, könnyebben lehetett a föl-fölcsapó lángot elfojtani, mintha majd ne adj Isten az egész ország egyszerre borul lángba. Régebben, még december hó folyamán minden valamire való gazdaságban megkötötték a munkásszer-

zódéseket. Az idén nagyon kevés munkás biztosíthatta magát. Munkásaink tömegesen költözködnek ki az országból... A hadsereg fog aratni! aminek kirendelését Csanád vármegye ez esetre kérte is.” [31] A valóság megállapítása mellett a lap fenyegetésnek szánja a hadsereg kirendelésének lehetőségét az aratásra. Ez a mozgalmak elleni védekezés egyik fajtája az uralkodó osztályok részéről. Ugyancsak a védekezés vezette őket, amikor a legjelentősebb birtokosok aratógép-használati szövetkezetbe tömörültek [32]. A megyében eddig éppen a mozgalomtól való félelem miatt nem használták a gépeket, most úgy látszik a mozgalom letörése érdekében akarják azokat bevetni. Továbbra is nagy előkészületeket tesznek a sztrájk törők biztosítására. Június 29-én 6450 munkást szállítottak e célból Máramaroszigetről Mezőhegyesre és Bábolnára és további 7000 várt elszállításra [33]. Július 4-én csak Mezőhegyesen 7444 sztrájk törő állt rendelkezésre [34]. Látjuk tehát, hogy a mezőgazdasági munkások a passzív ellenállást folytatták az SZDP felhívására, ugyanakkor az előző éveknél határozottabb intézkedések történtek a mozgalmak letörése érdekében. Ilyen körülmények között az előzetes jelek szerint a múlt évinél sokkal rosszabb gazdasági évben ez a passzív ellenállás nem vezetett eredményre. 1907-ben és a következő években is a tömeges kivándorlás ellenére sok mezőgazdasági munkás maradt aratás nélkül. A mezőkovácsházi járásban 1907-ben mintegy 350, Battonyán 200, Kevermesen 150, Kisiratoson 12 pár [35], 1908-ban a nagylaki járásban 190 [36] 1909-ben pedig 210, a mezőkovácsházi járásban 436, a központi járásban 345, a battonyai járásban pedig 150 mezőgazdasági munkás maradt aratási szerződés nélkül, ami egyet jelentett a legfontosabb kereseti lehetőségből való kieséssel. Sokan nem kaptak aratást Makón sem, erre azonban számszerű adatunk nincs [37]. Ugyanakkor a szerződések bizonyossága szerint, aki leszerződött, annak sem sikerült jobb feltételeket teremteni az előző éviéknél. Aratásra és hordásra a rész továbbra $\frac{1}{13}$ – $\frac{1}{14}$ rész, aratásra, hordásra és cséplésre pedig $\frac{1}{11}$ – $\frac{1}{10}$, csak elvétve akad $\frac{1}{9}$ és a konvenció mértéke sem javult [38]. Az 1906-ban követelt feles kukorica sem valósult meg, mert 1907-ben a nagylaki járásban már a negyedés kukoricát is szívesen vállalták [39].

A passzív ellenállás mellett a mezőgazdasági munkások néhány helyen harcossabb módszerek alkalmazásával is megpróbálkoztak. 1907 áprilisában gátépítést végző 300 munkás lépett sztrájkba Lelén, Magyarcsanádon pedig forró hangulatú tüntetésre került sor. A magyarcsanádi mezőgazdasági munkások 40–50 fős csoportokban vörös zászlókkal vonultak ki a földekre, hogy munkabeszüntetésre szólítsák fel az ott dolgozókat. A mozgalmat a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportja szervezte, ami azt bizonyítja, hogy a szociáldemokrata befolyás alatt levő munkások nem alkalmazkodtak teljesen a párt opportunistá politikájához. A községben nem kötöttek aratási szerződéseket, mert a birtokosok nem voltak hajlandók semmiféle engedményre. A mozgalmat azonban a földmunkások szervezetének betiltásával sikerült elnyomni [40].

Ezekre a mozgalmakra – épp úgy, mint országosokra – az a jellemző, hogy eredménytelenül végződtek. Az év folyamán fokozódik a kivándorlás. Az év első négy hónapjában 475, augusztus–októberben pedig 890 útlevelet adtak ki. Ez persze nem fejezi ki a kivándorlók számát, mert egész családoknak adtak útlevelet és legtöbbször a sokgyermekes családok vándoroltak ki és jóval nagyobb volt azoknak a száma, akik útlevél nélkül hagyták el az országot. Az említett két szám is mutatja azonban a kivándorlás fokozódását, hi-

szen 1903-ban csak 305, 1906-ban pedig 680 személy vándorolt ki a megyéből [41]. Érdekes itt még megjegyezni, hogy leginkább a nemzetiségi községekből vándoroltak ki.

1907-ben tehát nem tudott jelentős mozgalom kibontakozni. Ennek oka, hogy az előző évben kifáradtak a mezőgazdasági munkások, de ennél még fontosabb, hogy a nagy terror is visszariasztotta őket, az SZDP békülékeny, leszerelő politikája alkalmatlan volt arra, hogy a még nagyobb harc kibontakozásához hozzájáruljon. A többi párt tevékenysége is le hanyatlott. Sem az újjászervezett, sem az Áchim-féle párt tevékenységére nincs adatunk az 1906. évi mozgalmak után. Országosan is ideiglenes visszaesést mutat a munkásmozgalom. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy 1907-ben nagyon gyenge volt a termés és ilyenkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy a munkások igyekeznek még a kevesebb kereseti lehetőségekkel kecsegtető alkalmakat is megragadni, hogy biztosítsák a téli megélhetési feltételeket.

Az állandó forrongás azonban nem szűnt meg és a mozgalmaktól való rettegés ott élt továbbra is az uralkodó osztályokban. Ez kifejezésre jut abban is, amikor a mezőkovácsházi járási főszolgabíró azt írja, hogy „... a mai szociális hangulatú világban nem tudhatni, hogy melyik percben lép fel sztrájkmozgalom.” [42] Ez a forrongás azonban nem tudott olyan erővel kitörni, mint 1906-ban.

Az 1906. évi mozgalom nagysága az uralkodó osztályt is meglepte, éppen ezért találgatják annak okait. Az egyik tudósítás így szól: „Némely helyen... még az aratás megkezdése előtt kijelentették a leszerződött aratómunkások, hogy ők nem dolgoznak, addig kezükbe sem fogják a kaszát, míg követelésüknek eleget nem tesznek.” Miért? — teszi fel a kérdést. „Mert lelketlen izgatók, bujtogatók járnak azokon a vidékeken, ahol legjobban hozzájuthatnak a néphez.” E függetlenségi lapvéleményhez nem is olyan messze áll az SZDP politikája, amikor a lap azt hangoztatja, hogy „álljon elő követeléseivel mindenki akkor, amikor annak ideje van, amikor szerződik az aratásra.” [43] Vagyis jól kell szerződnie és nem sztrájkolni. Ez persze csak porhintés volt, hiszen láthattuk, hogy a jó szerződés kötés csak vágy maradt.

Egy másik vélemény szerint a mozgalom az „élet hirtelen bekövetkezett megdrágulása, a nagyfokú kivándorlás — t. i. a kivándorlás miatt kevés a munkás, nagy a kereslet, a birtokosok meg vannak szorulva és ezt használják ki a munkások — és az agitáció, melyet a szociáldemokrata vezetők folytatnak, következtében jött létre” [44]. A Makói Hírlap „Negyven ember letartóztatása” címmel már 1906 áprilisában ezt írja: „Vármegyénk egyes községeiben az aratósztrájk mindinkább veszedelmesen kezd fellépni. Lelketlen lázítók bujkálnak minden felé és tüzelik a munkásokat a kasza letételére. Magyarbánhegyesen 40 embert tartóztattak le, mert a munkásnépet lázították.” [45] E híradás valódiságáról azonban nem tudunk meggyőződni, mert az esetre más forrás nem utal és az újság elrettentő példaként is közölhette a hírt. Egyetlen nevet sem említ, pedig ilyen lehetőségeket nem szoktak kihagyni a polgári lapok. Just Gyula képviselő — későbbi házelnök — szerint a sztrájkot a „nemzetközi szociáldemokraták” — az SZDP — szervezték, az újjászerveztettek viszont „csittítói, leszerelői” voltak. Ezt elismeri Mezőfi Vilmos is, hiszen csak két községben — Füzesgyarmaton és Szilvásbalháson — volt sztrájk, ahol az újjászerveztetteknek csoportjuk működött. A Népszava tagadja: a szociáldemokraták szervező tevékenységét az 1905-ös dunántúli mozgalmakkal kapcsolatban. „A munkások sorsa világosan mutatja, hogy itt semmiféle izga-

tásra nincs szükség”, — írja [46]. Csanád megyében a tevékenység nyomainak hiánya teszi valószínűtlenné az SZDP munkáját. Mezőfi pedig, úgy látszik, mosakodni akart, mert pl. Csanád megyében a battonyai és nagylaki járásban is volt sztrájk, ahol pedig az újjászervezettek befolyásra tettek szert, hiszen a siker reményében e két járásban képviselőket is jelöltek, és Battonyán szervezetük is volt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ebben a két járásban az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt ezeken a területeken komolyan irányította volna a mezőgazdasági munkások mozgalmát, mert látni fogjuk, hogy ahol a helyi vezetők a központra hallgattak, ott inkább a mozgalom leszerelésén fáradoztak. A két párt tevékenysége tehát nagyon sok hasonlóságot mutat. Nem lehet azonban a kettő közé egyenlőségi jelet tenni. Nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre a pártok helyi tevékenységére vonatkozóan, de ebből a néhány adatból is alkothatunk némi képet. Az USZDP tevékenységének megítélése egyértelműbb lehet, hiszen már a sztrájkok idején a mozgalommal szemben lépett fel, és erre szólította fel a helyi vezetőket is. Battonyán a helyi újjászervezett szociáldemokrata vezetők a központtól kapott utasítás értelmében a bő termésre való kilátás, az 1898. évi II. törvénycikk és a sztrájktörők alkalmazásának lehetősége miatt elítélték a sztrájkot, a munkásokat igyekeztek lebeszélni róla [47]. Ez nem is csoda, hiszen Mezőfi a képviselői mandátum fejében teljesen kiszolgálta az uralkodó osztályokat, a kormány ügynökévé vált.

Az SZDP helytelenül értelmezte az uralkodó osztályon belüli ellentéteket, taktikai okokból a választójog megadására tett ígéret fejében nemcsak a haladó nemzeti követelésekért való harcról, hanem a munkásosztály, a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok érdekeiért folyó harc vezetéséről is lemondott. Mindent egy lapra — a választójog megadására történt ígéretre — tett fel. A tömegek persze másként gondolkoztak. Ezt bizonyítják a munkásosztály hatalmas megmozdulásai és a falusi elnyomottak harca. Csanád megyében a Makón működő szociáldemokrata megyei szervezetnek sem lehetett sokkal különb a politikája, mint a központé. Az egyik ok erre a következtetésre, hogy a szervezet egyik vezetője az a Joó Ferenc, aki egyik fő szószólója volt a párt parasztpolitikájának; a másik az, hogy a Szociáldemokrata Párt képviselői tagjai voltak a makói városi képviselő testületnek, de az átnézett képviselőtestületi jegyzőkönyvek tanúsága szerint egyetlen olyan indítványt sem tettek, ami a város kizsákmányoltjai helyzetének javítását szolgálta volna, ugyanakkor minden határozatot megszavaztak, amely az uralkodó osztály érdekében született. Természetesen a kisebbségben levő szociáldemokrata képviselők nem változtathatták volna meg a helyzetet, de szinte még a látszatát sem mutatták a tiltakozásuknak.

Kissé más a helyzet a falusi szervezetekkel, bár itt is kevés adatra vagyunk utalva. A sztrájk fő gócai Kunágota, Nagylak, Földeák, Lele, Tótbánhegyes (Nagybánhegyes) községek voltak. E községek mindegyikében működött a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportja, az SZDP 1903. évi kongresszusán pedig Nagylak és Földeák képviselői is részt vettek, tehát nyilván erős szociáldemokrata befolyás alatt álló munkások voltak a községben. Az SZDP nem törődött ugyan a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok mozgalmának szervezésével, vezetésével, de létezésének pozitív hatása mégis érződött elsősorban abban, hogy a falusi proletáriátus legöntudatosabb tagjai már „fertőzöttek” voltak a szociáldemokrata eszméktől, ezeket az eszméket a saját ízlésük, elképzelésük szerint formálták és nyilván nem ők

tehetnek róla, hogy nem találták meg a helyes utat. Ezeknek a munkásoknak köszönhető, hogy a mozgalom egyes helyeken bizonyos fokú szervezettséget mutat. Ezt bizonyítja, hogy Nagylakon népgyűlést akartak összehívni a követelések egységesítés érdekében [48], amit természetesen nem engedélyezett a főszojgabitó, Kunágotán pedig 30–40 főből álló csoportok járták a határt, hogy megakadályozzák a sztrájkterést [49]. A követelésekben is van némi egységesség, de ezt talán a helyzet azonossága is magyarázza és a mezőgazdasági munkások spontán egymásratalálása is. Ilyen pl. a részen felül a hordásra még külön 1 korona napszám követelése, több konvenció (a mértékek itt is csaknem azonosak), az $\frac{1}{13}$ – $\frac{1}{14}$ rész helyett $\frac{1}{11}$ – $\frac{1}{12}$ rész, pénzben pedig 11–12 korona holdanként. Tehát a mozgalom egyik jellemzője, hogy bizonyos fokú szervezettséget tapasztalunk. Hangsúlyozni kell, hogy csak bizonyos fokú, hiszen az egész mozgalomnak nincs egyetlen olyan szerve, amely megközelítően is össze tudta volna fogni, ilyen törekvéseket csak egyes helyi vezetőktől látunk, akiknek felkészültsége, a mozgalomban szerzett tapasztalata azonban még nagyon hiányos.

A mozgalom másik jellemzője, hogy politikai követelésekkel még nem találkozunk, a harc csupán a gazdasági helyzet javításáért folyik, még a polgári demokratikus mozgalom minden követelését sem öleli fel. A mozgalomra, elmentétben a dunántúlival, még az „agrárszocialista” jelző sem megfelelő. A mezőgazdasági munkások ösztönös gazdasági harcáról van szó, ami egyes helyeken már bizonyos fokú szervezettséget mutat, de nagyon kezdetleges szinten. A mozgalom tömegét a falusi nincstelének adják nemzetiségre való tekintet nélkül.

Éppen ez a harmadik — igen szép sajátossága a mozgalomnak, hogy a nemzetiségi elnyomottak és a kizsákmányolt magyarok egyaránt részt vesznek benne. Ez is bizonyítéka annak, hogy a közös célokért való harcban a magyar, román, szerb és szlovák kizsákmányoltak megtalálják egymást és nagyobb az osztályérdekből fakadó összetartó, mint a nemzetiségi különbségből adódó széthúzó erő. Ennek három szép példáját itt is érdemes megörökíteni. Az egyik még a XIX. század végéről való. Az 1891-es battonyai zendülés egyik vezetője Pakurár Dimitru román munkás volt és amikor letartóztatták Nagy György András vette át szerepét, aki végül a Pakurár kiszabadításáért folytatott harcban esett el. A mezőhegyesi uradalomban a sztrájkterőkül összegyűjtött munkásoknak egy csoportja — többségükben nemzetiségiek — amikor ráeszmélt saját kizsákmányoltságukra és összegyűjtésük céljára, fellázadt és hazaszállítását követelte. Kunágotán, ahol szintén sok nemzetiségi él, 1907-ben 50 munkás aratás nélkül maradt, de amikor tartalék munkásokat toboroztak, kijelentették, hogy ők sztrájkolók helyett nem hajlandók dolgozni [50].

A mozgalom negyedik jellemzője, hogy a sztrájkok jelentős része eredménnyel végződött. Ez nem egyedüli jelenség, hiszen ezt a kérdéssel foglalkozó irodalom csaknem egyöntetűen megállapítja. Ez is egyik oka annak, hogy nagyobb arányú összetűzésekre nem került sor.

Csanád megyében tehát a század elején 1906-ban volt az első jelentős mozgalom, amely már bizonyos fokú szervezettséget is mutat, de vezető nélkül maradt, és így hiába esett egybe 23 megye mezőgazdasági munkásainak és szegényparasztjainak mozgalmával, a magyar munkásosztálynak az első orosz polgári demokratikus forradalom hatására kibontakozott harcával, nem tudott egységes mozgalommá fejlődni. A Csanád megyei mezőgazdasági munkások és szegényparasztok mozgalma így is jelentős része volt az országban

lezajlott harcoknak, amelyek a kapitalizmus bomlását, a dualista rendszer válságát, az élesedő osztályharcot és a falusi elnyomottak öntudatosodását mutatták. Az SZDP politikája a következő években sem mutat lényeges változást, ugyanakkor az uralkodó osztályok fokozzák elnyomó politikájukat, és így a mezőgazdasági munkásság nem tudta tartósítani az elért eredményeket.

JEGYZETEK

- [1] Szegedi Állami Levéltár (továbbiakban SZÁL): Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 1297/1905.
- [2] Uo. ad. 1456/1905, 1297/1905.
- [3] SZÁL: Battonyai járási főszolgabírói iratok 1187/1907. Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 2122/1905, 2197/1905.
- [4] A szerződéses munkaviszonyban álló mezőgazdasági munkások helyzetének bemutatásakor főleg a mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratokra vagyok utalva, mert a többi járásban a szerződések csak elvétve maradtak meg. A kép így is hitelesnek tekinthető, mert az egyes járások között, más adatokból (pl. aratási, kukorica- és répa-művelési rész) ítélve, nincs nagy különbség.
- [5] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 2122/1905, battonyai járási főszolgabírói iratok 1187/1907.
- [6] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 1296/1905.
- [7] Uo. 1297/1905.
- [8] Uo. Urbán Péter kunágotai birtokos kiköti, hogy lovas kertészei tartoznak a kunágotai pusztáról Dombegyházára 60, Kunágotára 80 fillérért, Mezőkovácsházára és Battonyára 2 koronáért, Lökösházára 2 korona 20 fillérért, Medgyesegyházára 2 korona 80 fillérért, Aradra 5 koronáért egy fuvarrt szállítani bármikor és a pénzügyőröket ingyen fuvarozni.
- [9] Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam 11. kötet. Bp. 1895, 55, Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 66. kötet. Bp. 1924, 235.
- [10] MÉREI GYULA, Adalékok a mezőgazdaság kapitalista fejlődéséhez. Századok, 1950. 1—4. 281.
- [11] GÖRÖG JÓZSEF, Adatok a Csanád megyei mezőgazdasági munkások helyzetéhez és mozgalmihoz a XX. század elején. Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1961. 123—28.
- [12] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 2612/1905.
- [13] MÉREY KLÁRA, A mezőgazdasági munkásság mozgalmi a Dunántúlon 1905—1907-ben. Bp. 1956. 32.
- [14] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 2791/1905, 2612/1905.
- [15] MÉREY KLÁRA i. m. 37—38.
- [16] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 1297/1905.
- [17] Uo. 1296/1905.
- [18] GÖRÖG JÓZSEF i. m. 102.
- [19] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 2639/1905, 2055/1905, 2133/1905.
- [20] Uo. 5646/1912.
- [21] GÖRÖG JÓZSEF i. m. 111—6.
- [22] Makói Hírlap 1906. VII. 17.
- [23] A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1906. évben, Bp. 1907. 506.
- [24] GÖRÖG JÓZSEF i. m. 113.
- [25] A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1906. évben. Bp. 1907. 429—430.
- [26] Uo. 426—427.
- [27] MÉREY KLÁRA i. m. 105.
- [28] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 101/1907. (Kigyűjtött munkásmozgalmi iratok. Továbbiakban: munk. mozg. ir.)
- [29] Uo. 6894/1907, battonyai járási főszolgabírói iratok 1163/1907.
- [30] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 5889/1907. (munk. mozg. ir.)
- [31] Makói Hírlap 1907. II. 15.
- [32] Makói Hírlap 1907. II. 17.
- [33] Makói Hírlap 1907. VI. 29.
- [34] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6894/1907. (munk. mozg. ir.)

- [35] Uo. 6072/1907, 6894/1907.
- [36] Uo. 6651/1908.
- [37] Uo. 6770/1909, 7241/1909, 8868/1909, 8882/1909.
- [38] SZÁL: Battonyai járási főszolgabírói iratok 1108/1907, 1188/1907, mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 1112/1912, 1113/1912.
- [39] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6072/1907. (munk. mozg. ir.).
- [40] Uo. 2836/1907.
- [41] Makói Hírlap 1907. V. 9. SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 10617/1907, Csanád vármegye Közigazgatási Bizottságának a Törvényhatósági Bizottsághoz intézett jelentése Csanád vármegye 1903. évi állapotáról. Makó, 1904, 1—13. (továbbiakban: Közig. biz. jelentése ... évről.), Közig. biz. jelentése az 1906. évről.
- [42] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 7718/1912. (munk. mozg. ir.).
- [43] Makói Hírlap 1906. VII. 17.
- [44] SZÁL: Közig. biz. jelentése az 1906. évről. 53.
- [45] Makói Hírlap 1906. IV. 26.
- [46] Népszava 1905. VII. 4. Idézi Mérey Klára: i. m. 101.
- [47] SZÁL: Csanád megyei alispáni iratok 6380/1906. (munk. mozg. ir.).
- [48] Uo.
- [49] Uo. 3667/1906.
- [50] SZÁL: Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok 1319/1906.

ДВИЖЕНИЯ И ПОЛОЖЕНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ РАБОТНИКОВ ОБЛАСТИ ЧАНАД В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

И. Гёрёг ...

Первая часть настоящей статьи «Данные о положении и движениях сельскохозяйственных работников области Чанад в начале XX века» была опубликована в ежегоднике Сегедского Педагогического Института в 1961-ом году.

В ней автор подробно рассматривает состав сельскохозяйственных работников и бедняков, и движения, имевшие место в начале XX века, с особым вниманием на лето 1906-ого года. В настоящей статье автор, опираясь на новейшие исследования, дополняет свой материал новыми фактами: о положении табаководов и о системе отработки, потом занимается движениями 1906—1907 годов.

При исследовании движений сельскохозяйственных работников автор статьи стремится раскрывать их характер и отношение разных партий к вышеупомянутым движениям.

ZUR FRAGE DER LAGE UND DER BEWEGUNGEN DER LANDWIRTSCHAFTSARBEITER IM KOMITAT CSANÁD ZU BEGINN DES 20. JAHRHUNDERTS

von J. GÖRÖG

Eine vorhergehende Arbeit des Verfassers — Daten zur Lage und zu den Bewegungen der Landwirtschaftsarbeiter im Komitat Csanád zu Beginn des 20. Jahrhunderts —, die im Jahrbuch der Pädagogischen Hochschule Szeged für das Jahr 1961. erschien, befasst sich eingehend mit der Zusammensetzung der Bevölkerung des Komitates, der Lage der Landwirtschaftsarbeiter und Armbauern und den Bewegungen des Jahrhundertsbeginns, mit besonderer Rücksicht auf den Sommer des Jahres 1906. Auf weitere Untersuchungen gestützt wird nun dieses Bild in zweierlei Hinsichten ergänzt: bezüglich der Lage der Tabakgärtner und des Abarbeitensystems; dann werden die Bewegungen der Jahre 1906—1907 besprochen, wobei besonders auf die Darstellung ihres Charakters und des Verhaltens der verschiedenen Parteien gegenüber den erörterten Fragen Gewicht gelegt wird.